

**ELS PREMIS NOBEL
DE L'ANY 2001
SOBRE EL
PREMI NOBEL DE LITERATURA
CONCEDIT A
V. S. NAIPAUL,
A CÀRREC DE
KATHLEEN FIRTH,
DE LA UNIVERSITAT
DE BARCELONA**

Quan fa un parell de mesos es va anunciar el Premi Nobel de Literatura, la meua primera reacció, com sens dubte la de tots aquells que han seguit la carrera d'escriptor de V. S. Naipaul, va ser de satisfacció per algú que s'estava convertint en un perenne candidat al premi però que, igual que Graham Greene, semblava que mai no seria guardonat per una vida dedicada a la professió d'escriptor.

Certament, durant aquestes dues últimes dècades s'han anat sentint veus entre la gent més assabentada que deien que Naipaul destorbava massa gent i massa sovint per aconseguir un premi com aquest, el més prestigiós en el món literari, i que potser s'hauria d'accontentar amb altres premis que ja havia anat guanyant des que van aparèixer els seus primers llibres. No cal dir que cap d'aquests comentaris no constitueixen judicis literaris. Així i tot, un crític va reflectir la consternació que han ocasionat algunes concessions de premis Nobel en aquests últims anys quan va preguntar si els membres del jurat havien «perdut el seny, juntament amb el gust, en la recerca de la correcció política».¹

No cal dir que la figura de V. S. Naipaul i la noció de correcció política no van juntes, mentre que V. S. Naipaul i la noció de controvèrsia sí que hi van. Un altre guanyador del Premi Nobel també del Carib (guardonat l'any 1992), el poeta i dramaturg Derek Walcott, ha lloat amb fermesa l'elegància de l'obra de Naipaul, alhora que ha lamentat el que ell veu com una repulsió de Naipaul envers els negres i el Tercer Món que l'han fet el que és:

Veig aquestes illes i em ve de gust cridar
Zona de foscor amb el crepuscle de V. S.

1. Robert HUGHES, *Time*, 22 d'octubre de 2001, p. 71.

és el comentari irònic de Walcott a *The Spoiler's Return*.² Així i tot, pel que jo he pogut esbrinar, cap detractor de Naipaul (amb una excepció interessant que comentaré més endavant) no ha qüestionat mai la seva brillantor. Salman Rushdie n'és un bon exemple. Insatisfet amb el contingut d'*Among The Believers*, publicat l'any 1984, en què Naipaul explicava les seves impressions dels països islàmics que havia visitat poc temps abans, Rushdie va sentir que Naipaul havia estat massa estret de mires en la seva aproximació: en primer lloc perquè en el seu viatge no havia inclòs una visita a la península aràbiga per recollir més material per al seu llibre; i en segon lloc perquè havia visitat aquells països islàmics —l'Iran, el Pakistan, Malàisia i Indonèsia— amb «idees preconcebudes» sobre l'Islam que no estava disposat a revisar.³ Naipaul va ignorar Rushdie. I en el seu segon llibre sobre l'Islam, *Beyond Belief*, publicat disset anys després, va tornar a visitar exactament els mateixos països, però aquesta vegada els va descriure com a països «convertits» a l'Islam. A més a més, no va mostrar gaire preocupació per la compromesa situació de Rushdie a causa de la resposta islàmica contra *Els versos satànics*, sinó que més aviat va aprofitar l'ocasió per lluir el seu brutal sentit de l'humor, tot descrivint el *fatwa* de l'aiatol·là Khomeyni contra l'escriptor com «una forma extrema de crítica literària».⁴ Així i tot, podem trobar un exemple de l'admiració de Rushdie per Naipaul en la invitació a contribuir en una important col·lecció de literatura índia en anglès que Rushdie preparava per a l'any 1997, en commemoració del cinquantè aniversari

2. Derek WALCOTT, «The Spoiler's Return». Reeditat a *The Penguin Book of Caribbean Verse in English*, Londres, Penguin, 1986, p. 250.

3. De la meua conversa amb Rushdie durant la conferència AEDEAN a Màlaga, 1984.

4. A l'escenari del Teatre Nacional de Londres l'any 1990. Vegeu *The Sunday Times*, 14 d'octubre de 2001, p. 19.

sari de la independència de l'Índia. Rushdie tampoc no es va estar de citar Naipaul de manera elogiosa en la introducció d'aquesta col·lecció a pesar que Naipaul va declinar la invitació de participar-hi.⁵

Naipaul sempre s'ha mostrat indiferent a les polèmiques que ocasiona. Per si la gent a Espanya havia oblidat les àcides observacions que va fer a Ignacio Carrión a *El País* ara fa vint anys, en les quals comentava la inexistència de literatura espanyola exceptuant el «Siglo de Oro», va repetir el comentari a Madrid l'any 1995. Allà va ser on també va parlar de «l'arrogància» de Catalunya pel fet de no reconèixer el deute que tenien amb Castella per haver-los donat la llengua més bonica que es coneix.⁶ El que sembla que oblidava Naipaul és que en entrevistes anteriors no només va criticar la literatura sinó també la llengua castellana:

Crec que el pitjor destí que es pot tenir en aquest món és parlar castellà. Néixer parlant castellà. És de segona categoria, sense literatura.⁷

Per no trobar-se immers en un enfrontament literari amb Rushdie amb relació a la resposta d'aquest sobre el seu llibre islàmic, Naipaul va inferir a un periodista que Rushdie era un d'entre els molts escriptors contemporanis que no tenia temps ni inclinació de llegir:

A les noves obres sempre els dono una mica de temps perquè s'estableixin abans de llegir-les. No vull

5. Salman RUSHDIE i Elizabeth WEST, *The Vintage Book of Indian Writing 1947-1997*.

6. Vegeu «Naipaul, un Nobel ácido», *La Vanguardia*, dissabte 13 d'octubre de 2001, p. 8.

7. *Caribbean Contact*, maig de 1973, p. 15, 18-19; vegeu també *El País*, 24 de juliol de 1983, p. 8.

passar massa temps ocupat amb obres que després es faran fonedisses. Si no és com ser un *crític*, i jo vaig ser crític. Durant cinc anys vaig llegir novel·les i em vaig cremar. Una definició de llibertat és no haver de llegir llibres nous.⁸

Aquesta entrevista va aparèixer després de la publicació de *Finding the Centre* (Londres: André Deutsch, 1984), llibre que va suposar un punt d'inflexió en la seva obra, ja que Naipaul va escriure llargament sobre ell mateix i el seu passat per primera vegada. Aquest fet va generar un seguit d'entrevistes en diverses revistes literàries i premsa que abans el seu acusat sentit de la privacitat no li havia permès de concedir. Al llibre i a les entrevistes menciona la seva admiració per Dickens, Shakespeare, Balzac, Stendhal, Evelyn Waugh i pocs més. De fet, va comentar a un altre entrevistador que per a ell era molt més fàcil de dir quins escriptors no li agradaven que no pas els que sí.⁹ Avui la llista negra s'ha fet més llarga i més irascible. Hi inclou, entre molts altres, el Dickens més tardà: «ja sé que als acadèmics els agraden els llibres monòtons... i llibres horrorosos com ara *Hard Times*»; també parla de Somerset Maugham, i diu que les seves «presumptes històries “universals” no ho són gens, d'universals», i no han perdurat, afirma, perquè són «molt colonials, provincianes [i] insulars»; sobre E. M. Forster comenta que «no coneixia en absolut la gent de l'Índia» (això en referència a *A Passage to India*, de l'any 1924), només «la cort, uns quants indis de classe mitjana i els joves jardiniers que volia seduir»; de James

8. En cursiva a l'original. Mel GUSSOW, «V. S. Naipaul: “It Is Out of This Violence I've Always Written”», *The New York Times Book Review*, 16 de setembre de 1984, p. 45.

9. Transcripció d'una entrevista amb Paul Theroux enregistrada a la BBC 2, després de la publicació de *Finding the Centre*, maig de 1984.

Joyce va dir que no el podia llegir perquè «s'estava quedant cec i jo no puc entendre l'obra d'un escriptor cec»... «[i] on vivia?» va preguntar Naipaul, «a Trieste. Durant els últims dies de l'imperi austrohongarès. Però no l'interessa el món. Escriu sobre Dublín i les seves pròpies convulsions, sentiment de culpa catòlic. No l'interessa el món». Naipaul també va incloure a la llista negra la majoria d'autors llatinoamericans, de qui va dir que lluiten per ser el que ell anomena «escriptors oficials»; és a dir, fer el que els qui manen volen que facin, deixant així Llatinoamèrica «eternament en el seu caos, perquè no ofenen ningú»; finalment a la llista hi posa també autors destacats d'excolònies britàniques, com ara el Premi Nobel nigerià Wole Soyinka i fins i tot el gran home de les lletres angloíndies recentment desaparegut R. K. Narayan, segurament perquè els crítics han associat aquests autors amb ell sota les etiquetes de «colonial», «Commonwealth», «exiliat» o bé «indi».

Aquests darrers comentaris els va fer Naipaul en una entrevista amb l'escriptor Farrukh Dhondy fa quatre mesos, just abans de la publicació de *Half a Life*, que va aparèixer el setembre passat.¹⁰ Aquesta és l'obra que va despertar els comentaris adversos sobre Naipaul com a escriptor que anteriorment he citat com a «excepció interessant». I és que per a l'escriptor Paul Theroux, deixeble, company de viatges i antigament bon amic de Naipaul durant dècades, que va atacar ferotgement la personalitat de Naipaul a *Sir Vidia's Shadow* (1998) com a resultat del menyspreu que igualment li havia mostrat, *Half a Life* és una obra «impublicable» que «seria rebutjada de manera instantània» si no fos perquè duia el nom de Naipaul. Considera l'estil de l'obra «feixuc» i «sense alegria», ple de «metàfores que coixegen» i «diàlegs forçats»,

10. Entrevista de Farrukh Dhondy, *Literary Review*, agost de 2001, *passim*.

com si Naipaul estigués parodiant mala literatura quan, en realitat, segons Theroux, està responnent al que ell considera la prosa «buida» d'escriptors com John Updike. Tot i que jo no veig la diferència entre aquesta resposta i una paròdia [encara no he llegit *Half a Life*], Theroux insisteix que Naipaul no és gens divertit a *Half a Life*, fet que òbviament lamenta, especialment quan comenta l'elecció del nom del narrador: «de ben segur que el Naipaul més desvergonyat de fa uns anys hauria trobat un lloc per riure's de la incongruència d'una novel·la que tracta d'un fracassat sexual que es diu Willie». D'aquesta maliciosa manera Theroux ens recorda aquell prodigiós sentit de l'humor irònic que Naipaul posseeix però que sembla haver abandonat en les obres posteriors a *A Flag on the Island* (1967). A pesar de l'enrabiada fins a cert punt comprensible de Theroux, ell mateix també menciona en el seu article que sent una gran admiració per l'obra de Naipaul. És més, no creu que les crítiques naipaulianes envers altres escriptors de contrastada reputació responguin a l'enveja, sinó a la ferma convicció que no té competidors ni rivals.¹¹

En vista que tot plegat torna a sonar com un estirabec ple d'orgull, potser ens hauríem d'aturar a preguntar-nos les raons per les quals Naipaul se sent convençut de la seva posició d'autor únic i invulnerable. Per això, jo proposo d'explorar dos factors entrelaçats: el primer, la capacitat de creure en ell mateix com a escriptor; i el segon, el sentiment de desterrament, tema que la literatura l'ha obligat a comprendre i superar. Penso que això és el que vol dir Naipaul quan afirma que s'ha «descolonitzat a través de la literatura».¹²

11. Paul THEROUX, «The roar of a toothless lion», *Guardian Weekly*, 13 de setembre de 2001, p. 17.

12. Adrian ROWE-EVANS, «V. S. Naipaul», *Transition*, núm. 40, 1971, p. 56-62.

Pel que fa al primer factor, crec que és raonable dir que mai cap escriptor no ha transmès tan gran respecte per la seva professió ni ha escrit tant sobre la vocació d'escriure com ho ha fet V. S. Naipaul. La vocació li va venir del seu pare, Seepersad, que va lluitar per convertir-se en un escriptor en una illa colonial insignificant com Trinidad, i que va estar sempre molt present en els primers anys de la vida del seu fill. Així mateix va donar-li la manera d'explotar l'ambient ambivalència còmica d'una lluita com aquella quan a la llarga Naipaul va anar trobant la seva pròpia veu com a escriptor. Fins llavors, de tota manera, i estem parlant dels anys cinquanta a Londres, on va escriure el seu primer llibre «publicable», la posició de Naipaul era igualment ambivalent i potser revelava una mentalitat més colonial que la del seu pare.

Fill d'un treballador pobre en una plantació de sucre de Trinidad, un dels milers de *coolies* que van ser portats des de l'Índia per substituir els esclaus africans després de l'alliberació, Seepersad així i tot pertanyia a la casta hindú més alta i havia heretat el respecte Brahmin pel passat, el saber i el valor de si mateix que el forçà a sobreposar-se a l'abandó del seu entorn; i això volia dir una comunitat pagesa de parla hindi, supersticiosa i analfabeta en què havia nascut, a la Trinidad colonial, on escriure no es considerava una professió. Seepersad va aprendre anglès pel seu compte i amb el temps va aconseguir una feina en un poble agrari anomenat Chaguanas com a reporter per al diari més important de Trinidad. També escrivia contes sobre aquella comunitat pagesa originària de l'Índia. Fins i tot va aconseguir publicar-ne una col·lecció pagada per ell mateix i possiblement amb l'ajuda de la família més adinerada de la seva dona (la casta alta de Seepersad va permetre-li casar-se amb la filla d'una significativa família hindú que tenia propietats a Chaguanas). Un fet rellevant per a la vocació de Naipaul va ser la seva implicació en el lent procés d'elaboració d'aquests contes, incloent-

hi la preparació dels primers esborranys per a la impremta. D'alguna manera en aquell temps —això passava quan tenia onze o dotze anys— semblava donar-se per fet, «sens dubte», que acabaria convertint-se en escriptor.¹³

De tota manera, el problema era que mentre la noble vocació de Naipaul estava clara des del principi, no tenia cap idea sobre què volia escriure. No va ser fins al cap d'una colla d'anys, després de deixar la Universitat d'Oxford i mentre treballava en un programa literari de la BBC a Londres, que va trobar la seva veu com a escriptor per mitjà de la tornada imaginària a la Trinidad colonial de la qual havia volgut escapar amb tant d'afany. La pròpia mentalitat colonial de Naipaul queda palesa clarament en aquest fet. I és que, al mateix temps que havia compartit els esforços creatius del seu pare per escriure i publicar contes, també l'havia acompanyat en el dolor i les frustracions que el seu pare havia patit en una cultura pagesa que no tenia la tradició de llegir ni d'escriure. Però ell només va fer cas de la pressió que li infligia el seu pare perquè marxés i no va parar atenció a l'enorme significació que tenia el que el seu pare provava d'aconseguir en aquelles duríssimes circumstàncies. Fos com fos, Naipaul havia necessitat pocs estímuls per abandonar el seu pare i la seva illa natal; com ens diu a *The Middle Passage* (p. 43), encara estava a secundària quan va escriure una promesa a la contraportada d'un llibre de text en què afirmava que abandonaria l'illa en el termini de cinc anys. Només traslladant-se físicament d'un lloc on tot era imperfecte a un altre lloc on tot tenia un valor, segons la seva ment colonitzada, pensava que el convertiria en un escriptor de l'estil de la gran tradició anglesa, alguns autors de la qual havia anat llegint aquí i allà amb el seu pare o estudiat a l'escola. Així, els seus primers intents van ser «intents mecànics»

13. «Prologue to an Autobiography», *Finding the Centre*, Londres, André Deutsch, 1984, p. 43.

per escriure com aquells escriptors anglesos i, per tant, destinats al fracàs, perquè, com aprendria Naipaul més endavant, la llengua anglesa li pertanyia, però la tradició no. Certament, fins que no va entendre que escriure com el seu pare li podia ensenyar moltes coses sobre l'art que la seva carrera com a escriptor, no va començar a rodar:

La literatura que ha estat més important per a mi és la del meu pare, la qual no ha estat mai publicada. Em va ensenyar a mirar coses de les quals no se n'havia escrit mai res i que semblaven avorrides. En canvi, quan es transformaven en paper esdevenien molt sorprenents... altres escriptors parlen de societats arrelades: la seva obra m'ha ensenyat que es podia escriure sobre altres tipus de societat.¹⁴

El fet que volgués escriure sense saber sobre què volia escriure va esdevenir un dels temes tractats amb fina ironia a *The Mystic Masseur*, la primera novel·la de Naipaul (1957), en la qual la còmica sortida del protagonista de l'anonimat pagesívol a la fama política té lloc quan comença a escriure llibres, el primer dels quals és una mena de catecisme hindú per a principiants adults. I no és pas que la societat en què viu s'interessi per la instrucció o pels plaers que aporta la lectura, ja que si els més adinerats compren llibres és només per presumir. No cal dir que l'educació colonial va fer ben poca cosa per millorar els nivells d'alfabetització entre les masses més desfavorides, i aquesta qüestió ofereix un blanc perfecte per a la sàtira de Naipaul, explotada en el passatge anterior a la conversió de Ganesh, el protagonista, al misticisme —i posterior fracàs—, quan es presenta a una entrevista de feina

14. Entrevista amb David Bates, *Sunday Times Magazine*, 26 de maig de 1963, p. 13.

amb el director d'una escola primària que li hauria d'haver servit per intuir un altre possible fracàs. Aquesta és la descripció en clau de farsa de l'absurda situació:

El van enviar a una escola d'un bulliciós districte de l'est de Port of Spain. L'oficina del director també era una aula a vessar d'alumnes. El director estava assegut sota un retrat del rei George V, i va concedir una entrevista a Ganesh.

—Vostè no sap com n'és, d'afortunat —va començar, i es va posar dret d'un salt mentre deia—: Disculpi'm un moment. Tinc allà un noi a qui he de clavar una bona pallissa. Tan sols serà un moment.

Es va obrir pas entre els pupitres fins a arribar al noi, que estava assegut a l'última fila. La classe es va quedar en silenci a l'instant i es va poder sentir amb nitidesa el soroll de les altres aules. Després Ganesh va sentir els esgarips de dolor del vailet darrere la pissarra.

El director estava suant quan va tornar a reunir-se amb Ganesh. Es va eixugar la cara amb un mocador malva i va dir:

—Sí, estava dient-li que vostè és un home de sort. En general, malbaraten els homes com vostè enviant-los al camp... a Cunarip i altres llocs estranys per l'estil.

El director es va posar a riure i Ganesh va tenir la impressió que també havia de riure; però quan ho va fer, el director es va posar seriós i va dir:

—Sr. Ramsumair, desconec el seu punt de vista sobre l'educació dels joves, però vull que sàpiga, abans de començar, que el propòsit d'aquesta escola és la formació i no pas la informació. Tot està planificat.¹⁵

15. V. S. NAIPAUL, *The Mystic Masseur*, Hardmondsworth, Penguin, 1977 (primera edició de 1957, p. 23-24).

A les primeres obres de Naipaul hi ha caracteritzacions dickensianes similars, representacions còmiques de gent com aquella amb la que va créixer i sobre la qual el seu pare ja havia escrit amb tanta simpatia, però no permetent gairebé mai que el seu humor genial rellisqui i traeixi cap angoixa personal. Però com que Naipaul, i no així el seu pare, havia pogut distanciar-se d'aquell entorn, la seva perspectiva va tornar-se més crítica, i el seu humor, més obscur. Així doncs, quan escriu *A House for Mr. Biswas*, publicat l'any 1961, Naipaul ens presenta el personatge central, que lluita per ser un escriptor a la Trinidad colonial, com un home vençut des del principi.

Curiosament, tot i que *A House for Mr. Biswas* (extensament considerada la seva obra mestra) va ser escrita en homenatge a la memòria de Seepersad i per deixar constància que el seu pare va deixar-li en herència la vocació d'escriptor, a Naipaul li mancava encara una visió global de l'obra del seu pare; i això va continuar durant uns quants anys, fins que va decidir preparar una col·lecció de contes de Seepersad perquè André Deutsch els publicqués a Londres. Va ser aleshores, l'any 1976, quan la seva actitud envers la seva obra va canviar radicalment. El que primer considerava romànticament com unes «possessions privades», van acabar sent per a ell «peces valuoses de la literatura de la regió»;¹⁶ i estaria bé de comentar que, des d'aleshores, Naipaul no ha perdut mai l'ocasió de revelar que se sent meravellat per la insòlita fita assolida pel seu pare.

Malgrat tot, el fet que continués subestimant la importància de l'obra de Seepersad quan va aparèixer *A House for Mr. Biswas* es pot corroborar en la parsimònia de les declaracions que he citat abans, extretes d'una entrevista

16. *Foreword* de V. S. Naipaul. Seepersad NAIPAUL, *The Adventures of Gurudeva and Other Stories*, Londres, André Deutsch, 1976.

que va concedir un any després de la publicació de *Biswas*, quan la seva reputació s'havia consolidat i el seu talent havia estat reconegut en forma de premis literaris diversos. La dècada dels seixanta va marcar un període de transició en la carrera de Naipaul, ja que va ser llavors quan va començar, amb més seguretat, a obrir els seus horitzons més enllà de l'entorn de Trinidad, i a utilitzar material nou per a la seva ficció i els seus primers llibres de viatges. En altres paraules, en aquella època va començar a trobar possible i acceptable el fet d'escriure sobre societats que anteriorment li semblaven amorfes i per les quals sentia vergonya. Tot i això, dient que els contes del seu pare mai no havien estat publicats ens fa veure que els efectes del rentatge de cervell colonial encara són palpables, i que la seva ment encara és incapaç de veure cap valor en res que es produeixi fora de la metròpoli. Així podem concloure que el fet que el seu pare aconseguís publicar la seva obra a Trinidad l'any 1943, per a Naipaul significava el mateix que no haver publicat res de res.

39

En definitiva, Naipaul sembla obsedit a ser fidel i a reafirmar les opinions airejades a *The Middle Passage*, la seva primera obra de no-ficció, publicada l'any 1962, en la qual havia escrit sobre les seves «antigues pors» de Trinidad, una societat que va descriure com a «cínica» i «filistea», incapaç de crear res de nou perquè, juntament amb la resta de països caribs pels quals havia viatjat per recollir material per a aquesta obra, compartia una història de desesperança:

Com es pot escriure la història d'aquesta futilitat carib? Quin to hauria d'adoptar l'historiador? Tal vegada hauria de ser tan acadèmic com Sir Alan Burns, protestant de tant en tant d'alguna brutalitat, i situant la brutalitat carib en el context de la brutalitat europea? O com fa Salvador Madariaga, hauria de sospesar una col·lecció de brutalitats amb una altra i concloure que

una d'elles no ha estat descrita amb tota la baixesa que es mereixia, i que per tant significaria un greuge per a Espanya? O potser, com els historiadors caribs, que tot just ara poden començar a mirar la seva pròpia història, hauria de distanciar-se'n fredament i explicar la història de la venda d'esclaus com si es tractés d'un aspecte més del mercantilisme? La història d'aquestes illes mai no es podrà explicar de manera satisfactòria. La brutalitat no és l'únic problema. **La història es construeix al voltant de l'assoliment i la creació; i mai no s'hi va crear res, al Carib.**¹⁷

Aquest passatge, especialment l'última frase (citada sovint), ha estat freqüent font d'indignació al Carib fins als nostres dies. Al qui per primera vegada fou primer ministre de Trinidad Independent, Eric Williams, que havia subvencionat l'obra, no li va fer cap gràcia. Ell volia un llibre de viatges sobre els territoris colonials al Carib per «accelerar el procés de descolonització», però el llibre de Naipaul va emprendre una direcció completament diferent, i Williams, distingit historiador i d'avantpassats africans, no en va voler saber res.¹⁸

Irònicament, però, tot i que la identitat negra esdevindria la base de la causa radical negra americana durant la dècada següent, els caribenys encara no acceptaven les veritats cantades per Naipaul quan va aparèixer *The Middle Passage*. Com que els negres d'Amèrica no volien mirar cap al seu passat d'esclavatge, escriu Naipaul, s'havien oblidat de l'Àfrica i s'estaven esforçant per aconseguir els ideals de la

17. V. S. NAIPAUL, *The Middle Passage: Impressions of Five Societies —British, French and Dutch— in the West Indies and South America*, Harmondsworth, Penguin, 1978, p. 29. Originalment publicat a Londres, André Deutsch, 1962. (L'ús de la negreta és meu.)

18. Entrevista a Farrukh Dhondy, p. 30.

civilització blanca, menyspreant pel camí tota la resta de civilitzacions, incloent-hi la pròpia. Per posar de relleu el fet que la gent que podia adonar-se d'aquesta anomalia no ho feia, Naipaul cita el rector d'una llavors recent fundada universitat, que havia escrit el que ve a continuació per a una publicació pancaribena (p. 72):

És necessari... veure'ns des d'una perspectiva tan llunyana com ens sigui possible i reconèixer que la nostra no és una civilització aïllada sinó un bocí més de la gran branca de civilitzacions de què es compon la civilització occidental... la nostra cultura té arrels en la cultura occidental i els nostres valors, en gran part, són els valors de la tradició hel·lenicocristiana.

Però no sou europeus, sou africans, insisteix a afirmar Naipaul a *The Middle Passage*. I perseguint aquesta tradició hel·lenicocristiana esteu provant de tornar blanc el que és negre; esteu negant la vostra història i menyspreant-vos vosaltres mateixos. En el moment en què ells es trobaven afirmant la seva identitat africana, però, Naipaul ja era un mite, l'escriptor més odiat pels afrocaribs.

Important en el sentit que és el primer llibre d'aquesta naturalesa, és a dir, el primer a escrutar els despertars dels processos de descolonització del segle XX, *The Middle Passage* també estableix el to de les posteriors exploracions de Naipaul sobre les noves societats i nacions emergents com ara l'Àfrica, l'Índia, l'Amèrica del Sud i els països islàmics. També és un llibre important perquè el va ajudar a començar a clarificar el concepte de desterrament, que ha estat el concepte clau, la raó fonamental de tot el que Naipaul ha escrit o declarat, i el segon factor que té a veure amb la posició d'autor únic i invulnerable, com ja he suggerit anteriorment. Deslligades dels seus orígens a l'Índia per un gran projecte imperial que va

prendre el control del destí de la generació dels seus avis, les primeres creacions de Naipaul són sovint personatges tragicòmics deixats a la seva sort a les Amèriques, tot just començant a entendre el que significa el seu desterrament.

D'alguna manera com l'escriptor mateix, algú podria afegir, però amb la diferència que ell havia tingut la sort d'escapar de la seva illa colonial, tal com va prometre quan encara era un vailet, per convertir-se en un escriptor a la capital de l'imperi. I com que això vol dir escapar d'un entorn colonial, la qual cosa, per definició, comporta desordre, futilitat, confinament, empresonament i un sentiment angoixant de limitació psicològica, espiritual i social, la idea de fugida serà present en totes les obres en què el rerefons és la Trinidad de l'autor. Però si del que defuig l'autor queda clar, no queda tan clar si la destinació serà millor. Ben al contrari. I és que tal com Ralph Singh descobreix a *The Mimic Men* (1967), per molt limitada i caòtica que fos la seva Trinidad natal, Londres, «el centre del món», representa un «desordre més gran», aportant un sentiment de desterrament que no pot ser atribuït únicament als efectes d'un entorn colonial, sinó que sembla que s'origina en una font compartida per més gent i a qualsevol lloc, tant a les colònies com a les grans metròpolis del món.

The Mimic Men va ser la primera obra que va escriure Naipaul després del seu segon llibre de viatges, *An Area of Darkness* (1964), el registre del seu viatge per l'Índia; viatge que ell mateix va admetre que «no hauria d'haver fet mai», un viatge que havia «partit la [seva] vida en dos». ¹⁹ Naipaul havia estat a prop de l'Índia des de la seva infància; per a ell representava tot un món, ja que vivia en una família de tres generacions en una casa d'estil indi que el seu avi havia cons-

19. *An Area of Darkness*, Harmondsworth, Penguin, 1977, p. 265. Primera edició a cura d'André Deutsch, 1964.

truït a la Trinidad rural on va néixer Naipaul, i els estris, ritus i costums de l'Índia van estar sempre presents durant la seva infantesa. Però mentre era un món estàtic que esperava la seva desintegració, tal com el seu pare Seepersad havia notat tan clarament, també era un món que estava en contacte amb els esdeveniments importants que succeïen a la seva mare pàtria, com ara la lluita per la independència de l'Índia durant l'adolescència de Naipaul, que preocupava molt la seva família malgrat la distància que els separava del conflicte.

L'Índia era la mare pàtria imaginada, el retorn a la qual era òbviament impossible en termes de temps o d'espai físic, com Naipaul descobriria durant el seu primer traumàtic viatge que hi va fer. A més a més, aquell viatge li va ensenyar que els seus lligams amb la cultura dels seus avantpassats s'havien trencat irreparablement i que, en conseqüència, no pertanyia a cap país: ni a la Trinidad colonial ni, encara menys a Anglaterra, i ara tampoc a l'Índia. Per altra banda, un altre senyal de la seva confiança en la vocació d'escriptor i el seu poder per guiar-lo cap a la descoberta de veritats com aquesta és que, en lloc de portar-lo a tractar realitats socials més manejables, l'experiència de l'Índia el va comprometre a continuar indagant en el concepte de desterrament que al mateix temps anava creixent dins seu. I això és el que va fer a les obres posteriors, com per exemple: *The Mimic Men* (1967), *A Flag on the Island* (1967), *The Loss of El Dorado* (1969) i *In a Free State* (1971), obres amb què les víctimes de la diàspora del món poden identificar-se, com ell mateix. I va confessar durant aquest període de la seva carrera d'escriptor:

Quan parlo de ser un exiliat o un refugiat, no només estic utilitzant una metàfora.²⁰

20. Entrevista amb Adrian Rowe-Evans, *Transition*, núm. 40, 1971, p. 59.

Però si l'Índia havia significat una gran experiència de malenconia per a l'escriptor, que inicialment li va impedir d'escriure el llibre que els seus editors estaven esperant (i pel qual ja havien avançat el pagament), la resposta final envers *An Area of Darkness* quan finalment va aparèixer va ser de ràbia pel que es va interpretar com un atac injustificat contra l'Índia independent. Enmig de l'escàndol, però, un destacat poeta de l'Índia, Nissim Ezekiel, va semblar comprendre el dilema existencial de Naipaul en comentar que els seus compatriotes no haurien de qüestionar la veracitat de Naipaul sinó deplorar el to de l'obra que havia escrit sobre el seu país. Ezekiel escriu:

[A *An Area of Darkness*] Naipaul contínuament ensopegava amb indis antipàtics, dèbils, babaus i incapaços d'entendre els seus problemes més simples... d'alguna manera hom sent que l'estil arrogant, desagradable i agressiu del senyor Naipaul va contribuir a accentuar les seves dificultats.²¹

És interessant de destacar que aquí Ezekiel no qüestiona l'honestedat de la visió naipauliana. Malgrat que el llibre critica el nacionalisme indi i s'esplaija en la pobresa, la superstició, els prejudicis, la casta, la hipocresia, la crueltat i tantes altres coses de les quals l'Índia no volia sentir a parlar, Ezekiel s'adona que Naipaul revela la veritat de les situacions tal com la va percebre. Tanmateix hom podria portar aquest argument més enllà i afirmar que *An Area of Darkness* constata, a través de l'emulació, la gran admiració de Naipaul per Gandhi, per la seva visió honesta i clara, per respondre al

21. Nissim EZEKIEL, «Naipaul's India and mine», a Adil JUSSAWALLA (ed.), *New Writing in India*, Harmondsworth, Penguin Books, 1984. Aquest escrit va ser publicat per primer cop l'any 1965.

món tal com ell veia les coses i no pas com el món volia que es veiessin. Sobre Gandhi, Naipaul escriu (p. 73):

Va mirar l'Índia com cap indi havia sabut fer; la seva visió era directa, i això era, i és, revolucionari. Ell veu exactament el que veu un visitant; no ignora el que és obvi. Veu els captaires i els *pandits* desvergonyits i la brutícia de Banaras; veu els atroços hàbits sanitaris dels metges, dels advocats i dels periodistes. Veu la crueltat de l'Índia, el rebuig a veure res. No se li escapa cap aspecte de l'Índia, cap dels seus problemes...

Aquesta, en essència, és la mateixa aproximació punyent i crítica que va adoptar Naipaul en els seus viatges per altres països. I tot i que ara no hi ha temps d'examinar les novel·les i assaigs que ha publicat sobre tots plegats, caldria destacar que en les obres en què tracta, tant sobre països islàmics com africans, va preveure de moltes maneres la violència que hi acabaria havent.

Quan Naipaul va tornar a l'Índia uns quants anys després del seu primer llibre sobre el país, va ser per encàrrec d'un editor americà per analitzar l'estat d'emergència que havia imposat el govern d'Indira Gandhi. El llibre resultant va ser *Índia: A Wounded Civilization* (1977), en el qual Naipaul revela més «veritats inacceptables» que pocs escriptors de l'Índia s'havien atrevit a tractar, o, com ell mateix va dir, havien estat incapaços de tractar perquè pertanyien a l'elit, com la senyora Gandhi i Nehru abans que ella, i per tant no podien entendre la mentalitat de l'Índia pobra. El passat pagès de Naipaul, per altra banda, li va permetre de simpatitzar amb la seva llastimosa càrrega i d'apreciar la feina del Shiv Sena, un partit que la classe mitjana considerava un moviment feixista però que Naipaul va destacar com l'únic que operava a les barriades i ajudava els desvalguts.

La necessitat d'entendre la història de l'Índia per tal d'ensenyar a l'autoenganyada classe mitjana que la seva civilització està ferida com a resultat de la destrucció musulmana sobre la cultura hindú durant cinc o sis segles és una altra crítica devastadora que només podia ser llançada als escriptors de l'Índia per algú amb la perspectiva Brahmin i els orígens pagesos de Naipaul. Però els escriptors indis no ho volen veure, hi insisteix, i, com que no tenen perspectiva històrica, no poden entendre la pobresa de l'Índia i, així, els seus lectors continuen sense veure la llum. Per donar més força a l'argument, Naipaul es refereix a l'obra de R. K. Narayan. Malgrat reconèixer que és un escriptor de gran renom i de seguiment internacional amb una «manera realment màgica d'escriure i de mirar», Naipaul afirma que la visió de Narayan és defectuosa, que les seves obres ofereixen una visió «incompleta». El molesta que Narayan no hagi meditat sobre els efectes de la gran destrucció causada pels musulmans a la seva regió el segle XVI, tot i que va editar una guia dedicada a les restes de Vijayanagar, la ciutat que en el seu moment va ser la magnífic capital d'un antic regne hindú del sud de l'Índia, i que Naipaul havia visitat l'any 1962 quan preparava *An Area of Darkness*. El que sembla abocar-lo al desdeny per Narayan, per tant, és la manca de responsabilitat com a escriptor, el fet que hagi hagut d'entendre el que ha vist però no hagi sabut comunicar-ho en els seus textos, i Naipaul es pregunta: «Com un escriptor pot escriure sobre el seu entorn, la seva cultura, si no sap veure què hi va passar fa quatre-cents anys?»²²

Potser una pèrdua de tal magnitud és massa gran per a massa gent per ocupar-se'n, i no només a l'Índia, sinó a tots els indrets on les cultures pròpies han estat sotmeses als interessos d'altres poders. Així s'explica la constant recerca nai-

22. Entrevista amb Farrukh Dhondy, p. 32.

pauliana de la noció de desterrament i també la seva obsessió per la importància de la història, perspectiva sense la qual l'obra de l'escriptor pot ser efímera. Aquestes, en qualsevol cas, van semblar les raons dels jutges del Premi Nobel quan van anunciar que Naipaul havia guanyat el premi de literatura per «haver mantingut una narrativa perceptiva i una observació incorruptible en obres que ens obliguen a veure la presència d'històries suprimides».

No obstant aquests fets, tenint en compte la situació actual en què es troba la història de la humanitat, i a pesar que l'Acadèmia Sueca de Ciències no reconeix mai les motivacions polítiques, *Among the Believers* (1981) i *Beyond Belief* (1998), les dues obres polèmiques de Naipaul sobre l'Islam, són les que molts dels seus lectors i lectores han destacat com el factor decisiu a l'hora d'atorgar-li el premi d'aquest any. Si-gui com sigui, pocs podran negar que els jutges han estat agos-sarats en la seva elecció. Jo m'aventuro a suggerir, a més, que l'efecte de l'estil persuasiu de Naipaul ha estat tal, que les no-cions sobre correcció política dels jutges s'han esvaït.

Un dels primers comentaris que Naipaul va fer des-prés d'assabentar-se del guardó va ser amb referència a l'Is-lam. En una entrevista a la BBC va descriure l'Islam com «pitjor que el colonialisme», en el sentit que ha colonitzat la mentalitat de la gent juntament amb els països. Òbviament, no estava dient res que no hagués dit abans. *Among the Believers*, publicat l'any 1981, el va escriure per investigar el fervor islàmic de quatre països no àrabs: l'Iran, el Pakistan, Indonèsia i Malàisia. Va dir que s'havia inspirat a fer-los una visita després de veure, en un canal de televisió nord-ame-ricà, uns manifestants iranians que mostraven un desafortat compromís amb la revolució antioccidental que semblava estar en clara contradicció amb els seus gustos occidentals. Tanmateix, *Among the Believers* dona fe de la seva ràbia envers les contradiccions engendrades en el fonamentalisme

islàmic: veient com «la civilització occidental no es podia dominar, s'havia de rebutjar; al mateix temps se n'havia de dependre».²³ Una de les històries que explica en la seva obra tracta sobre el fonamentalista islàmic, Maulana Madoodi, del Pakistan, que va dur a terme una campanya a favor de la llei islàmica, però quan es va posar malalt se'n va anar a un hospital de Boston per ser tractat allà i va morir als Estats Units. «De Maulana es pot dir que va arribar al seu bocí de cel merescudament pel camí de Boston; i que com a mínim part del camí el va fer en Boeing»,²⁴ escriu Naipaul a la naipauliana, al mateix temps que ens endinsa esgarrifosament en el tipus de ment que podria tornar-se en la mena de ment que estimbaria avions contra edificis. En aquest primer llibre sobre l'Islam, però, Naipaul buscava entendre els detalls d'una fe de la qual no sabia gairebé res, llevat que semblava disposar a la revolució. I fins que no va fer un segon viatge disset anys més tard, no va quedar-li clar que estava tractant amb conversos, i que nacions i cultures senceres podien ser convertides a una determinada fe perquè la gent tenia poca consciència del seu passat, és a dir, que no sabien res d'ells mateixos. A *Beyond Belief* (1998), doncs, denuncia la crueltat d'una fe que permet un passat només a un poble, l'àrab; i insinua una altra vegada els perills existents per a totes les civilitzacions quan els conversos, sense lleis ni institucions pròpies en les quals confiar, són cridats a destruir en nom de l'honor:

En els seus orígens, l'Islam és una religió àrab. Qualsevol no àrab que sigui musulmà és un convers. L'Islam no és simplement una qüestió de consciència o de

23. Citat per Charles MICHENER, «A Journey Through Lands of Rage», *Newsweek*, 16 de novembre de 1981, p. 60.

24. V. S. NAIPAUL, *Entre los creyentes: un viaje por tierras del Islam*, Barcelona, Quarto-Lasser, 1984, p. 183.

creences, ja que implica exigències imperials. Canvia la visió del món del convers. Els seus llocs sagrats són en terra àrab; la seva llengua sagrada és l'àrab. La idea sobre la història també canvia per al convers. Rebutja la seva, i, tant si li agrada com si no, passa a formar part de la història àrab. Ha de separar-se de tot el que és seu. Les societats experimenten un enorme trastorn, que pot seguir sense resoldre's fins i tot al cap de mil anys; la separació ha de renovar-se una vegada i una altra. Les persones construeixen fantasies sobre qui i què són, i a l'Islam dels països conversos existeix un element de neurosi i nihilisme. Aquests països poden entrar en ebullició fàcilment.²⁵

Avui, dilluns 10 de desembre, Naipaul rep el Premi Nobel a Suècia. Divendres passat, en el seu discurs d'acceptació, va parlar de la seva obra com l'intent de comprendre el món, del qual, en bona part, estava aïllat com a membre d'una família d'immigrants a Trinidad.²⁶ Almenys cal agrair, doncs, que no mostrés menyspreu envers la seva illa natal carib, negant-se a mencionar-la, com va fer en les seves primeres declaracions en saber-se guanyador del Premi Nobel, dient que era «un gran tribut per a Anglaterra, casa meva, i per a l'Índia, la casa dels meus avantpassats».²⁷

Tot i que de ben segur continuaran sortint les respostes visceralment que les seves declaracions sempre provoquen, potser aquestes respostes s'equivoquen. Els aspectes naipaulians que trobem més rebatibles són: l'arrogància, el menyspreu, la claredat d'observació tan aguda que es converteix en brutal...; aspectes que el seu estil ha refinat fins al nivell d'art

25. Versió catalana de la traducció de Flora Casas, «Exigencias imperiales del Islam», *ABC*, 12 d'octubre de 2001, p. 3.

26. Vegeu *Avui*, 8 de desembre de 2001, p. 43

27. *Time*, 22 d'octubre de 2001, p. 71.

que ha donat al món un dels seus crítics més àvids. Així, si els habitants de Trinidad el veuen com un «cabró desagraït», al capdavant és «el **seu** cabró desagraït», tal com ha puntualitzat recentment un altre escriptor de la regió;²⁸ i un escriptor australià ha resumit amb gràcia els sentiments dels admiradors de Naipaul d'altres parts del món, en afirmar que potser Naipaul podia arribar a ser intolerablement groller de vegades, però que «generalment, els bons jans no fan gaire cosa per la literatura del món».²⁹

28. Caryl PHILLIPS, «A long way from home», *The Guardian*, 12 d'octubre de 2001, p. 9. (L'ús de la negreta és meu.)

29. Robert HUGHES, *Time*, 22 d'octubre de 2001, p. 71.

<i>La seva obra</i>	<i>Obres traduïdes</i>
<i>The Mystic Masseur</i> , 1957	<i>El curandero místico</i> . Seix Barral (1983)
<i>The Suffrage of Elvira</i> , 1958	
<i>Miguel Street</i> , 1959	<i>Miguel Street</i> . Debate (en preparació)
<i>A House for Mr. Biswas</i> , 1961	<i>Una casa para el señor Biswas</i> . Seix Barral (1983); Debate (1999)
	<i>Una casa per al senyor Biswas</i> . Edicions 62 (gener, 2002)
<i>The Middle Passage</i> (no-ficció), 1962	
<i>Mr Stone and the Knights Companion</i> , 1963	
<i>An Area of Darkness</i> (no-ficció), 1964	
<i>The Mimic Men</i> , 1967	<i>Los simuladores</i> . Seix Barral (1984); Planeta (1997 part d'obra completa: vol. 20)
<i>A Flag on the Island</i> (col·lecció contes breus), 1967	
<i>The Loss of El Dorado</i> (no-ficció), 1970	<i>La pérdida de El Dorado</i> . Debate (2001)
<i>In a Free State</i> , 1971	<i>En un estado libre</i> . Destino (1976; 1981)
<i>The Overcrowded Barracoon</i> (no-ficció), 1972	
<i>Guerrillas</i> , 1975	
<i>India: A Wounded Civilization</i> (no-ficció), 1977	<i>India: una civilización herida</i> . Debate (1998)
<i>A Bend in the River</i> , 1978	
<i>The Return of Eva Peron</i> (no-ficció), 1980	<i>El regreso de Eva Perón</i> . Seix Barral (1983)
<i>Among the Believers: An Islamic Journey</i> (no-ficció), 1981	<i>Entre los creyentes: un viaje por tierras del Islam</i> . Quarto (1984)
<i>Finding the Centre</i> (no-ficció), 1984	
<i>The Enigma of Arrival</i> , 1987	<i>El enigma de la llegada</i> . Debate (2001)
<i>A Turn in the South</i> (no-ficció), 1989	
<i>India: A Million Mutinies Now</i> (no-ficció), 1990	
<i>A Way in the World</i> , 1994	<i>Un camino en el mundo</i> . Debate (1995)
<i>Beyond Belief: Islamic Excursions</i>	<i>Al límite de la fe: Excursiones islámicas entre los pueblos conversos</i> . Debate (maig, 2002)
<i>Among the Converted People</i> (no-ficció), 1998	
<i>Reading and Writing:</i>	<i>Leer y escribir: Crónica personal</i> . Debate (març, 2002)
<i>A Personal Narrative</i> (no-ficció), 2001	
<i>Half a Life</i> , 2001	<i>Toda una media vida</i> . Debate (en preparació)
<i>Letters Between Father and Son</i> (no-ficció), 2001	<i>Cartas entre padre e hijo</i> . Debate (en preparació)

